

Perinteistä, luistelua vai jotain muuta? Mediatutkimuksen metodista

"Jos on lusikalla annettu, ei voi kauhalla vaatia" -sananlaskulla voi kuvata paitsi yliopisto-opettajien kurimusta kasvavien vaatimusten paineessa, myös tutkimusmetodien kohdeherkkyyttä. Terävämmin asian ilmaisi eräs opiskelija metodeista kysyttäessä. Hän kirjoitti tenttivastaukseensa, että "pinseteillä on turha ryhtyä kaivamaan kuoppaa". Joku saivartelija tietenkin ryhtyy pohtimaan, että voisivat-han pinsetitkin olla tarpeen kuopan kaivamisessa, ajatellaanpa vaikka arkeologien työtä.

Arkeologit sikseen, kun kyse on viestinnän tutkimuksesta, tiedotustutkimuksesta tai mediatutkimuksesta, ihmettelen, missä metodi nykyisin piileksii. Parjautulla 1970-luvulla *Tiedotustutkimuksenkin* sivuilla polemisoihtiin tiedotusopin tutkimuskohdetta ja -esinettä, kärkikirjoittajina Tarmo Malmberg ja Veikko ja Kauko Pietilä. Itsekin lisäsin tuolloin kuumana kiehuvaan soppaan puheenvuoron, joka ei koskaan yltänyt julkaisuksi. Monisteessa "Tiedotusopin erityistieteellisestä metodologiasta" vuodelta 1977 pohdin pitämäni luentosarjan pohjalta tutkimusmetodin määrittelyä. Vastauksia löytyi tuolloin muun muassa heuristisuutta tutkineelta Kari Elorannalta (*Heuristiikat ja heuristisuus* 1976), joka määritteli metodin tunnuspiirteiksi sen, että se korostaa suoritustapaan liittyvää järjestelmällisyyttä, taakse kätkeytyvää ideaa, menettelytavan muotoa. Minä etsin metodia laajasta viitekehyksestä käyttäen silloin paljon siteeratun neuvostoliittolaisen filosofin Ananjevin luokitteluja tieteiden systematiikasta. Ananjev edusti tulevaisuusvisioita ja tuolloista teknologiauskoa kauneimmillaan. Hän näki, että erityisesti vanhojen tieteiden raja-alueet ovat hedelmällisiä uusien innovatiivisten tieteiden synnylle.

Viisas minäni vuodelta 1977 kirjoittaa, että "on syytä muistuttaa, että uusien tieteenalojen syntymistä kahden tai useamman tieteen (tiederyhmittymän) raja-alueille ei voitane pitää näiden tieteiden käyttämien tutkimusmenetelmien yksinkertaisena vuorovaikutuksena. Esimerkkinä vaikkapa tilanne, jossa "risteyttäisiin" kielen tutkimuksen menetelmät ja sisällön tutkimuksen menetelmät ja saataisiin tulokseksi jonkinlainen sisällönanalyysi." Tuolloin ei diskurssi-sana ollut ollenkaan muodissa, vaikka kielitiede käsitteen kapean merkityksen tunsikin.

Jatkan vuonna 1977: "Ei voida myöskään puhua, että tieteiden vuorovaikutuksessa kohtaisivat eri tyypiset 'todellisuudet', esimerkiksi 'poliittinen todellisuus' ja 'psykologinen todellisuus'. Eri tieteenalojen vuorovaikutus johtaa näiden alojen perustavanlaatuisen uudelleen arviointiin tiedon kehittyessä. Vasta

tästä seuraa uusien tutkimusmenetelmien ja tutkimusperiaatteiden käyttöön otto. Kyse ei ole siis yksin uusien 'näkökulmien' tai metodien omaksumisesta tieteelliseen käytäntöön, vaan kokonaan uusien tiedonalojen syntyisestä, kokonaan uuden tyyppisestä ilmiöiden systemaattisesta tiedostamisesta. Voitaneen sanoa, että tiedollisesti on mahdollista kohota aina uudelle tasolle totaliteetin tiedostamisessa, ja että nämä tasot jatkuvasti lähenevät tutkimuksen kohteena olevaa objektiivista todellisuutta." Itse etsin tuolloin tiedotusopin tutkimuskohdetta ja -esinettä ihminen-kone -suhteen tarkastelusta ja käsitteellistämistä. Myönnän nyt, että takana oli neuvostoliittolaisten oppi-isien hurmahenkinen teknis-tieteellisen vallankumouksen ideaali, jossa keskiössä on ihminen-kone-tekniologiasuhteen artikuloiminen ikään kuin uutena, uria aukovana tieteenalana. Tosin jälkepäin ajatellen ihmisen ja koneen suhde on mediatutkimuksen(kin) keskeistä problematiikkaa, edellyttäen, että laajennamme niin ihmisen kuin koneenkin määritelmiä.

En kaipaa enää neuvostoliittovisioita, mutta haikailen tuon ajan perusteellisia pohdintoja. Kun yritän nykyisin vastata tutkielmantekijöiden toistuvaan kysymykseen "millä metodilla?" koen, että oma tieteenalani on asian suhteen pulassa. Lähiluvun ja tulkinnan suosiossa on vaikea esittää kysymystä metodeista, ja niistä puhuminen on tuntunut jopa kiusalliselta. Voiko esimerkiksi kulttuurinen kompetenssi oikeuttaa tulkintaan? Mikä on tällöin riittävä kompetenssi, voidaan-ko ajatella, että sitä on opiskelijalla riittävästi? Millainen oppimäärä ja perehtyneisyys antavat oikeutuksen lähilukuun?

Olisin huojentunut, jos voisin esittää vastaukseksi yhdenkin pätevän metodin Veikko Pietilän oivallisen *Sisällön erittely* -kirjan (1973) tapaan. Tässä teille genre, selvärajainen uutisteksti, josta löytyvät nämä luokat ja luokittelut! Vaikka ne painottuvat eri tavoin eri intressien mukaan, ainakin voidaan erottaa positiivinen ja negatiivinen suhtautuminen. Tekstin huolellisessa analyysissä riittäisi hyvinkin harjoitusta ja teoreettista pohdintaa yhteen metodiluentosarjaan. Mutta entä jos tutkimuskysymys onkin Janne Rovion tapaan: "Millaista ruumista nykyiset yhteiskunnat tarvitsevat ja/tai sietävät?" (*Lähikuva* 2/2002). Rovion tekstissä kysymyksenasettelu lähtee täysin erilaisesta tutkimuskohteen käsitteellistämisestä ja teoriasta kuin uutistekstin sisällönanalyysi. Tutkimuskysymykset ja -metodit ratkeavat emotieteen identiteetistä ja tieteenfilosofiasta. Siksi metodien opettaminen erillään tieteenfilosofisista kysymyksistä pitäisi lopettaa. Mutta emme voi niin tehdä, koska emme enää/vielä ole selvillä viestinnän alan tutkimusten tutkimuskohteesta. Kun tuota kohdetta jahkailtiin muun muassa Jyväskylän Viestinnän tutkimuksen päivillä syksyllä 2002, se pakeni määrittelijöitään, ilkkui meitä metodin metsästäjiä.

Kvantitatiivista vai kvalitatiivista -keskustelut olivat kuumimmillaan 1980-luvun paikkeilla. Näyttää siltä, että keskustelut loppuivat pattitilanteeseen, jossa kumpikin osapuoli vetäytyi tekemään tutkimusta omista lähtökohdistaan. Jäljelle jäi ennakkoluuloja, joiden satoa korjailen vielä uuden oppiaineen tutkimus- ja opetuskäytännöissä. Keskustelut metodeista ovat harvinaisia, pluralistinen kukin taaplatkoon tyylillään -asenne on suosittu. Tuloksena on ollut suurien aineistojen kvantitatiivisen analyysin perinteen katkeaminen, joidenkin tutkijan käsityötaitojen (kuten esimerkiksi tilastojen lukeminen ja tulkinta, kysely- ja haastatteluai- neistojen kokoaminen ja käsittely) katoaminen opetuksesta ja tutkimuksesta. Kuitenkin, kuinka antoisa olikaan harjoitus, jossa opiskelijat kävivät määrällisesti

läpi talouselämän aikakauslehtiä ja laskivat naisten ja miesten määriä eri konteksteissa! Eivät ne luvut, vaan niiden herättämät kysymykset! Omassa vaja-
vaisuudessaan määrällistämiset kannustavat tutkijan tekemään jatkotulkintoja ja
-kysymyksiä ja ehkä osaltaan oikeuttavat tutkimustulokset myös vastakarvaisille
lukijoille.

Mediatutkijoiden kannattaisi myös noteerata laadullisten aineistojen analyysiin soveltuvien tietokoneohjelmien kehittyminen. Jos esimerkiksi digitaaliseen muotoon saatettua sanomalehti- ja filmiaineistoa voi käydä läpi suuria määriä entisen vaivalloisen käsityön sijaan, eikö olisi lupa odottaa myös entistä perusteellisempia ja perustellumpia teoreettisia kysymyksenasetteluja tulevan tutkimuksen pohjaksi? Arkistojen tutkimuskäyttö on tässä mielessä vielä alkuvaiheessaan.